

3. Байбара Т. Спостереження у процесі навчання природознавства / Т. Байбара // Початкова школа. – 2000. – № 6. – С. 11-15.

Лилия Калиниченко. Наблюдение как метод и приём в процессе обучения младших школьников.

Статья содержит практические советы учителям начальных классов по организации исследовательской деятельности.

Ключевые слова: наблюдение, план наблюдения, учебные задачи.

Liliya Kalinichenko. Observation as a method and a technique in the process of primary schoolchildren teaching.

The author suggests practical advice for primary school teachers concerning the organization of research activity.

Key words: observation, a plan for observation, training objectives.

УДК 372.4 (087.5)

О. М. Марущак

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ПЕРІОДИКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Автор статті розглядає сучасний стан дитячої періодичної преси в Україні, проводить її кількісний та частково якісний аналіз. Зосереджено увагу на мовному аспекті, тематичних особливостях видань, віковій спрямованості та їх доступності для читачів. Виявлені також вимоги щодо змістового наповнення та поліграфічних характеристик періодичних видань для дітей.

Ключові слова: дитяча періодична преса, особливості видань, поліграфічні характеристики, мовний аспект.

Постановка проблеми. Однією з характерних ознак сучасного літературного процесу в державі є розмаїття періодичних видань. Однак, незважаючи на це, виникає проблема періодичних видань для дітей дошкільного, молодшого та середнього шкільного віку. Ми не визначаємо проблемою кількість газет та журналів та для дітей, що були видані і видаються протягом уже більше як 20 років незалежної України, проте постає питання якості змістового наповнення дитячих часописів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дитяча періодика була об'єктом дослідження представників різних наук, що підтверджують праці в галузі соціології, історії, психології, педагогіки, мовознавства, літературознавства, книгознавства, філософії. Різнобічні аспекти функціонування видань для дітей розглянуті у працях М. Алексєєвої, Л. Беленької, В. Богданова, С. Велігонської, Т. Давидченко, В. Дзядевич, В. Дружбинського, Н. Ісакової, А. Капралової, Г. Литвинової, Н. Кіт, Л. Колесової, Л. Кусий, В. Моруги, Е. Огар, Л. Перверзенцевої, О. Прокопчук, Ю. Стадницької, Т. Старченко, Н. Сидоренко, А. Токарської, М. Холмова, В. Шевельової, Є. Якутіної.

Мета статті. Завданням публікації є розгляд усього розмаїття дитячої періодики, її розмежування за факторами мови видань, вікової спрямованості, змістового навантаження, географічної поширеності та доступності для юних читачів.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомою є думка, що дитяча преса виконує, перш за все, функції популяризації пізнавальних та педагогічних

ідей. Як зазначає О. Прокопчук, зміст дитячих часописів повинен розповідати читачам про нове в житті людей та навколишньому світі, про відкриття науки і техніки. При цьому всі матеріали, вміщені в дитячий друкований орган, не повинні суперечити морально-етичним нормам суспільства, більше того, вони мають пропагувати усталені цінності народу та суспільства в цілому [1].

З огляду на це, до дитячих періодичних видань ставляться певні вимоги. Зокрема Н. Кіт виділяє такі обов'язкові фактори видань, орієнтованих на дітей [2]:

- Національна спрямованість – не тільки необхідна для дітей (з огляду на підтримання «здоров'я нації»), але й психологічно зумовлена. Адже відомо, що кожна дитина як особистість формується під впливом двох найважливіших чинників: власної природи та рідної культури, котру вона пізнає через освіту та виховання.

- Урахування інформаційного контексту, створюваного сучасними ЗМІ. Сучасна дитина перебуває у вирі інформаційних потоків: їй читають (чи вона вже сама читає) книжечки та журнали, вона слухає радіопередачі, дивиться теле- та відеопродукцію, інколи не розраховану на дитяче сприйняття. Нерідко така продукція є шкідливою за своїм характером. Звідси потреба врахування інформаційного контексту, створюваного сучасними ЗМІ, що полягає насамперед у налагодженні тісного взаємозв'язку з популярними дитячими теле-, радіо-, відеотекстами та нейтралізації впливів патогенних текстів, продюгованих тими ж ЗМІ.

- Унікальність і доцільність. Видання мусить займати свою нішу в системі дитячих журналів країни, не дублюючи жодного з них, і водночас заповнювати інформаційну прогалину в цій системі, надаючи їй відносної завершеності.

- Точне визначення читацької аудиторії. Розробка концепції дитячого журналу передбачає насамперед точне визначення майбутньої читацької аудиторії. Характеризуючи призначення видання на першій чи останній сторінці журналу, потрібно подати лаконічний, але достатньо детальний психологічний портрет маленького читача, котрому адресоване це видання, що дасть змогу батькам (чи іншим особам, які виховують дітей) зробити оптимальний вибір у кожній конкретній ситуації.

- Урахування психологічних особливостей дитячої сприйняття і розуміння – моделювання читацької аудиторії є необхідною передумовою для врахування психологічних особливостей сприйняття і розуміння дошкільниками вербальної та візуальної інформації (зумовлених національною належністю, віком, статтю, соціально-екологічним контекстом виховання тощо).

- Дотримання основних дидактичних принципів – наочності (багатий ілюстративний матеріал), послідовності (зв'язок між попереднім і наступним номерами журналу), природовідповідності (гра та навчання як спосіб пізнання світу), активності та самодіяльності (не слід обминати індивідуальну діяльність дитини).

- Висока частота випуску – щонайменше раз на два тижні (чим частіше виходить видання, тим краще це для його постійних читачів).

- Тезаурусна пов'язаність із попереднім виданням – із переходом на новий віковий рівень розвитку дитина потребує нових джерел інформації, зорієнтованих на її нові запити та можливості задоволення останніх. Однак виданню слід враховувати попередньо сформований досвід своїх читачів.

Таких вимог необхідно дотримуватись усім редакторам дитячих періодичних видань, проте, на жаль, це не завжди так.

Як свідчать науковці, кількість періодичних видань для дітей у державі свідчить про рівень її цивілізованості, культури, а також про перспективи розвитку країни, про її майбутнє [1]. Зростаюче покоління повинно формуватися під впливом розумної державної політики, сім'ї, школи, громадськості та тих джерел інформації, які забезпечуватимуть повноцінний всебічний розвиток дитини. Незважаючи на зростаючий вплив телебачення та мережі Інтернет, думка про занепад дитячої журналістики не є правдивою, оскільки жоден із нових інформаційних засобів не замінює періодики – це різні засоби інформації, що неоднаково впливають на пізнавальну діяльність дитини.

Попри всі економічні, духовні, видавничі негаразди світ української дитячої преси шириться. Нині функціонує понад **100** видань дитячих журналів та газет всеукраїнського рівня (із каталогу передплати періодичних видань на друге півріччя 2013 року) [3]. Досліджуючи весь перелік наявних на сьогоднішній день періодичних видань, ми виявили, що серед пропонуваного для передплати газет та журналів для дітей та молоді більше 80 % спрямовані саме на учня початкової та середньої школи, решта – на підлітків.

Зараз дитячі видання спроможні задовольняти вимоги найпримхливішого читача. Тематична різнобарвність і поліграфічна якість видань, яскравість та виразність художнього оформлення приваблюють дітей та їх батьків. Потрібно зауважити, що поряд із добре відомими не одному поколінню читачів журналів – «Малютко» (видається з 1960 р.), «Барвінок» (з 1928 р.), «Однокласник» (з 1923 р.) – додалося багато нових: «Стежка», «Пізнайко», «Умійко», «Зернятко», «Професор Крейд» і зовсім сучасні видання «Колобочок», «Смайлик», «Колосок». Це не обов'язково київські часописи, достатня кількість періодичних видань є надбаннями інших міст країни, зокрема «Куля», «Колосок», «Ангелятко» й «Ангеляткова наука» (Львів), «Дзвіночок» (Івано-Франківськ), «Зростаємо разом» (Харків), «Щедрику-ведрику» (Хмельницький), «Дитячий розвивайко» (Донецьк), «Новачок» і «Живе джерельце» (Черкаси), хоч і в столиці їх також можна відшукати.

Говорячи про мову дитячої періодики, слід відзначити що більшість часописів видається українською мовою (понад 55%), російською мовою виходить близько 30%, одне видання «Арманчыкъ» – кримськотатарською. За рішенням редакторів та вимогою попиту ще близько 15% журналів містять друковані матеріали кількома мовами (українською та російською – «Академія Саморобкіна», «Богдан», «Жасмин» та ін.; українською та англійською – «Веселі пригоди», «Меридіанчик», «Професор Крейд», «Смайлик»; українською, російською та англійською – «Весела перерва», «Веселі уроки»; українською та польською – «Polak mały»; російською та арабською – «Веселый светлячок»).

Було помічено, що для передплати та купівлі пропонуються не тільки поодинокі журнали, але й цілі комплекти. Наприклад, комплект з «ВДГ (вигадуй, думай, грай)» та журналу «Пригоди»; комплект журналів «Мамине сонечко» та «Маленький розумник»; комплект із трьох львівських журналів «Ангелятко», «Ангеляткова наука» та «Розмальовки Ангелятка»; комплект «Чарівна яблунька» у складі журналів «Яблунька» та «Чарівна казка»; навчальний комплект «Веселі уроки – Веселые уроки – Jolly lessons» та «Весела перерва – Веселая перемена – Jolly break» та ін.

Сучасна дитяча періодика здатна замінити дитячі енциклопедії, деякі навчальні посібники, розмальовки, адже багато журналів особливу увагу

приділяють розвиткові інтелекту школяра, його творчих здібностей. Окрім розваг та жартів, знаходимо цікаві розповіді про культуру народів світу, життя рослин і тварин («Котя», «Колосок», «Шишкін ліс»); твори літературних класиків та сучасних письменників («Світ дитини», «Паросток», «Барвінок»); екологічну тематику висвітлюють «Яблунька», «Джміль»; веселять та розвивають інтелект журнали «Пізнайко», «Пригоди», «Стежка»; вивчати англійську маленькі читачі можуть за допомогою окремих рубрик журналів «Професор Крейд», «Котя», «Стежка», «Смайлик», «Куля», «Меридіанчик» та ін.

Корисними для батьків та вчителів є додатки у газеті «Казковий вечір» та журналі «Зростаємо разом». Це поради психологів та педагогів, як допомогти дитині вчитися і розвиватися, організувати дозвілля.

Характерним для оформлення деяких періодичних видань є підготовка тематичних випусків. Таким способом користуються автори «Стежки», «Пізнайко», «Крилатих», вони спочатку подають нову цікаву інформацію з гарними ілюстраціями, а згодом перевіряють засвоєні знання за допомогою ребусів, кросвордів, логічних завдань, саморобок, розмальовок та коміксів.

Особливим можна назвати дитячий журнал «Зернятко», що видається з 2001 року. Це періодичне видання значну увагу приділяє вихованню основ християнської моралі, закладеної у цікавих розповідях, коміксах, малюнках, кросвордах та саморобках. Розглядаються різні морально-етичні теми, актуальні у середовищі маленьких читачів. Нині гідними послідовниками «Зернятка» є журнали «Водограйчик» (для дітей 3-7 років) та «Водограй» (від 8 до 13 років), «Живе джерельце», «Стежинка», які друкуються українською та російською мовами.

На нашу думку, серед багатьох видань для дітей початкової та середньої школи доречно відзначити дитячий мистецький журнал «Джміль» (видається з 2000 року). Він доступною мовою інформує читачів про цікавинки живопису, музики та літератури. У виданні містяться розвивальні матеріали, які задовольняють допитливість дитини, стимулюють її пізнавальну активність. Не оминають увагою автори «Джмеля» завдання спрямовані на розвиток художньої культури, зв'язного мовлення, акторських здібностей, логіки та асоціативного мислення. Дорослі ж читачі можуть ознайомитися з рекомендаціями щодо розвитку у дітей творчих здібностей, зокрема на уроках малювання. Значну частину друкованого видання присвячено літературним надбанням та лінгвістичним завданням, проте на сторінках журналів також можна знайти тексти дитячих пісень з нотами, уроки танців.

Варто звернути увагу також на сучасні періодичні видання, що з'явилися після популяризації серед дітей дошкільного та молодшого шкільного віку закордонних мультфільмів та мультсеріалів. У результаті діти можуть зацікавитись такими журналами, як: «Барбі», «Вінні та його друзі», «Даша-мандрівниця», «Том і Джеррі. Пригоди», «Команда супергероїв», «Лунтик», «Маша і ведмідь», «Тачки» та ін. Змістове наповнення вказаних часописів переважно розважального характеру, однак деякі завдання несуть вагоме інтелектуальне навантаження.

Слід окремо відзначити трьох велетнів української дитячої періодики – «Малютко», «Барвінок» та «Однокласник» («ОК»). За умов зростаючої конкуренції в сучасному інформаційному середовищі їм доводиться відповідати усім новітнім вимогам, проте завдяки багатолітнім традиціям,

високій видавничій культурі, професійному підходу до укладання кожного номера вони і надалі залишаються одними з провідних видань країни для дітей. Опановуючи нові горизонти, журнали стають цікавішими та поліграфічно якіснішими. Спілкування з дітьми на сторінках часописів залучає щоразу нових читачів видань. У всіх журналах є широкий вибір ігрових завдань, ребусів, кросвордів, загадок, лабіринтів, що робить дозвілля дитини цікавим та корисним, спонукає до пізнавальної діяльності.

Щодо **дитячих газет**, то їх різноманітність не така велика, як у журналів (станом на 2013 рік – 31 видання). Відомі газети «Я сам(а)», «Велика дитяча газета», «Казковий вечір», «Долонька», «Журавлик», «Кузя», «Колосочок» заслуговують на окремий розгляд. Але варто зазначити, що окрім всеукраїнських газет, існують регіональні та районні часописи, не включені до переліку передплачуваних видань (зокрема рівненська обласна дитяча розвивально-пізнавальна газета «Сонячний зайчик»).

Проте наявність такої великої кількості періодичних видань не означає, що школяр завжди має до них вільний доступ. Звичайно, будь-яке видання можна замовити поштою, але вартість передплати іноді досить висока, щоб батьки могли собі дозволити тривалий час тішити дитину новими виданнями. Бібліотеки ж не замовляють увесь асортимент газет і журналів, обираючи тільки загальновідомі. Так, у дитячих бібліотеках м. Львова наявні 38 журналів [4], у Закарпатській обласній бібліотеці молодші школярі та підлітки можуть ознайомитись із 4 газетами та 28 журналами [5], а Харківська обласна бібліотека для дітей дитяча бібліотека пропонує читачам 18 газет та журналів [6]. У Житомирській обласній бібліотеці для дітей особливою популярністю користуються «Пізнайко» (укр., рос.) та «Стежка» (укр., рос.), а загальна кількість передплачуваних бібліотекою дитячих періодичних видань становить 14 [7].

Альтернативою передплаті та користуванню часописами, наявними у бібліотеках, все частіше стають електронні журнали та газети, що достатньо великим обсягом представлені у мережі Інтернет.

Висновки. Таким чином, розглянувши лише невелику кількість особливостей української періодики для дітей, ми дійшли висновку, що дитяча преса має великі перспективи розвитку. Долаючи всі перешкоди, видавництва намагаються підтримувати на належному рівні друк газет і журналів, адже саме від молодшого покоління у майбутньому залежатиме доля держави. І те, наскільки щиро дитина проникнеться національним духом, наскільки повно осягне моральні істини та культурні цінності, з-поміж яких найбільшим скарбом є мова, залежатиме процес духовного становлення усього народу.

Список використаної літератури

1. Прокопчук О. Сучасна періодика для дітей: яка вона? / О. Прокопчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrnationalism.org.ua/publications/?n=559>.
2. Кіт Н. Український журнал для дошкільника: психологічні підстави та основні принципи розробки концепції видання / Н. Кіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1064>. – Назва з екрану.
3. Каталог видань України на II-ге півріччя 2013 року. – К.: Державне підприємство по розповсюдженню періодичних видань "Преса", 2013. – 218 с.
4. Централізована бібліотечна система для дітей м. Львова. Періодичні видання. 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biblioteka.lviv.ua/dlya-ditej/periodychni-vydannya>. – Назва з екрану.

5. Закарпатська обласна бібліотека для дітей та юнацтва. Список передплатних видань на 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zodub.uz.ua/period/>. – Назва з екрану.

6. Харківська обласна бібліотека для дітей. Періодичні видання для молодшого віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bibl.kharkiv.ua/periodichni-vidannya/dlya-molodshogo-viku>. – Назва з екрану.

7. Житомирська обласна бібліотека для дітей. Видання для дітей молодшого шкільного віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://childlibr.org.ua/index.php?m=content&d=view&cid=51>. – Назва з екрану.

Александра Марушак. Современная украинская периодика для детей.

Автор статті розглядає сучасне становище дитячої періодичної преси в Україні, проводить її кількісний і частково якісний аналіз. Зосереджено увагу на мовному аспекті, тематичних особливостях видань, віковій спрямованості та їх доступності для читачів. Виявлені також вимоги до змістового наповнення та поліграфічних характеристик періодичних видань для дітей.

Ключевые слова: дитяча періодична преса, особливості видань, поліграфічні характеристики, мовний аспект.

Olexandra Marushchak. Modern Ukrainian periodicals for children.

The author examines the current state of children's periodical press in Ukraine, conducts its quantitative and partly qualitative analysis, focuses on the linguistic aspect, thematic peculiarities of the periodicals, age-orientation and their accessibility to readers. Requirements for semantic content and printing characteristics of periodicals for children are revealed.

Key words: children's periodical press, peculiarities of the periodicals, printing characteristics, linguistic aspect.

УДК 371.315.5

О. О. Нікітіна

СТАН ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті розглядається проблема організації навчально-дослідницької діяльності учнів на сучасному етапі розвитку початкової школи. Зокрема, значна увага акцентується на взаємозв'язку навчальної і дослідницької діяльності молодших школярів. Розкривається авторське бачення щодо значення навчально-дослідницької діяльності для формування ключової компетентності «вміння вчитися».

Ключові слова: діяльність, дослідницька діяльність, навчальна діяльність, дослідництво, вміння, дослідницькі вміння, ключова компетентність, вміння вчитися.

Постановка проблеми. Одним із головних завдань початкової ланки освіти є забезпечення умов для формування компетентної особистості майбутнього випускника. Сьогодні освітній процес у школі спрямований на досягнення такого рівня освіченості учнів, який був би достатнім для самостійного творчого вирішення світоглядних проблем теоретичного або прикладного характеру. Ця мета досягається шляхом організації розгорнутої, цілеспрямованої навчальної діяльності молодших школярів, з акцентом на формуванні дослідницьких умінь учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичні та теоретичні аспекти організації навчально-дослідницької діяльності школярів розкрито в працях видатних зарубіжних (Дж. Бруннер, А. Дістервег, Дж. Дьюї, Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці) та вітчизняних (В. Вахтеров, Н. Новіков, Б. Райков,